Dalia Ostrauskienė, Arūnas Kalėjus,
Evaldas Vailionis, Gytis Grižas

T. Kosciuškos gatvė 3

T. Kosciuškos g. 3 sklypo teritoriją archeologai tyrinėja nuo 1975 m. Per beveik pusšimtį metų sukaupta duomenų šios miesto dalies apgyvenimo, užstatymo raidai pažinti. Nustatyta, jog atskirose sklypo dalyse yra susidaręs skirtingo intensyvumo ir storio kultūrinis sluoksnis. Sklypo ŠR pusėje fiksuotas 0,25–2,15 m storio kultūrinis sluoksnis tik su pavieniais XVII a. ir vėlesnių laikų dirbiniais, PV pusėje – iki 7 m storio, formavęsis nuo XIII a. pabaigos (*ATL 1994 ir 1995 metais*, 1996, p. 271–275; *ATL 1996 ir 1997 metais*, 1998, p. 401–402; *ATL 2004 metais*, 2005, p. 234–237; *ATL 2006 metais*, 2007, p. 385–386; *ATL 2007 metais*, 2008, p. 429–431; *ATL 2009 metais*, 2010, p. 411–421; *ATL 2015 metais*, 2016, p. 348–352).

2020 m. LNM archeologų grupė muziejui priklausančio sklypo 3 vietose atliko žvalgymus ir žvalgomuosius tyrimus. Jie buvo susiję su žemės paviršiaus dangų keitimo, paviršinio vandens nuvedimo latakų įrengimo ir tvorų tvarkybos darbais. Žvalgymai atlikti 3 plotuose (1–3), iš viso 181,41 m^2 plote. Žvalgomųjų tyrimų metu ištirta viena perkasa (perkasa 1) ir 3 šurfai (šurfai 2–4), bendro 8,37 m^2 ploto. Perkasoje 1 kultūrinis sluoksnis ištirtas iki įžemio, kitose vietose tyrimai atlikti iki darbų projektinio gylio. Archeologinis sluoksnis užfiksuotas tik šurfe 3 (atidengtas preliminariai XVIII a. pabaigos – XIX a. I trečdalio akmenų grindinys), kitose vietose iki 0,15–1,5 m tirto gylio fiksuotas tik XIX–XX a. kultūrinis sluoksnis.

Žvalgymų ***plote 1*** (tyrimai vykdyti akmenimis grįstame šlaite tarp T. Kosciuškos gatvės šaligatvio ir LNM korpuso 1, paviršinio vandens nuvedimo 8 latakų įrengimo metu), bendro 30,66 m^2 ploto, iki darbų projektinio 15–30 cm gylio fiksuotas supiltinio pobūdžio kultūrinis sluoksnis, susidaręs XIX a. 8 dešimtmetyje kareivinių korpuso statybos ir XIX a. 10 dešimtmetyje – 1950 m. gatvės tiesimo bei šlaito formavimo darbų metu, perkasus iki to laiko susidariusius sluoksnius. Sprendžiant pagal aptiktus radinius, šlaitas skaldytais ir lauko akmenimis galėjo būti išgrįstas ar pergrįstas po II Pasaulinio karo, veikiausiai apie 1950 m. platinant gatvę. Grindžiant šlaitą akmenys kloti ant grunto, be specialaus pagrindo. Palyginus su kitomis tirtomis vietomis, šiame plote aptikta daugiausia archeologinių radinių: keli lipdytų puodų, daugiausia XVI(?)–XVIII a. buitinių indų sienelių fragmentų, keletas XVII–XVIII a. plokštinių koklių, banguotųjų čerpių ir irizacijos pažeistų langų stiklo fragmentų, XIX a. pabaigos – XX a. dirbinių (šovinių tūtelių, kulkų, vinių, lenktinis peilis, plomba). Įžemis (veikiausiai) – gelsvas smėlis – fiksuotas tik šlaito atkarpoje palei korpuso ŠR dalį bei atkarpoje ties sklypo keraminių plytų tvora, į ŠR nuo korpuso.

Žvalgymų ***plote 2*** (tyrimai atlikti sklypo ŠR pakraštyje, abipus esamų keraminių ir silikatinių plytų tvorų), bendro 32,75 m^2 ploto, iki darbų projektinio 20–60 cm gylio fiksuotas supiltinio pobūdžio kultūrinis sluoksnis, susidaręs nukasant kalvyno (kalvos) šlaitą, formuojant terasas. Kada tiksliai nukastas šlaitas ir suformuotos terasos, dėl tyrimų pobūdžio ir apimčių nenustatyta, preliminariai – XX a. 3 dešimtmetyje. Apatinė terasa veikiausiai tvarkyta ir aukštinta XX a. 5 dešimtmečio pabaigoje – 6 dešimtmetyje. Šlaito tarp terasų viršutinėje dalyje aptikti laiptai (trys pakopos), įrengti preliminariai XX a. 3–6 dešimtmečiais iš ant grunto (įžemio?) sudėtų XVIII a. II pusės – XIX a. pabaigos keraminių plytų, sutvir-

tintų lentomis, veikiausiai vedantys iš komplekso kiemo per šlaitą į stadiono pusę (1 pav.). Šlaite tarp terasų ir viršutinės terasos Š pakraštyje aptiktos dvi nenustatytos paskirties ir laikotarpio duobės, o šlaito ir apatinės terasos sandūros supiltiniuose gruntuose – pavienių žmonių kaulų iš nukasant šlaitą suardytų kapų. Rasta keletas XVIII–XIX a. buitinės keramikos fragmentų, 30 1916–1969 m. kovinių (*Lebel*, *Luger / Parabellum*, *Mosin–Nagant, Nagant, Tokarev*) ir sportinių (mažakalibrių) šovinių tūtelių, II Pasaulinio karo kareivių uniformų sagų.

Žvalgymų ***plote 3*** (tyrimai vykdyti įvažiavimo į sklypą dangos keitimo darbų metu), apie 118 m^2 ploto, iki darbų projektinio gylio (H_{abs} 92,17–92,40 m) fiksuotas 40–77 cm storio kultūrinis sluoksnis, susidaręs apie XX a. 3 dešimtmetį, keliant žemės paviršių bei vėliau bent 3 kartus (XX a. 4 dešimtmetyje – 1950 m., XX a. II pusėje ir 1996 m.) įrengiant įvažiavimo į sklypą dangą. Be suplūktų žemės paviršių ir akmenų grindinio abipus bėgių linijos, kitų dangų (grindinių) neaptikta, fiksuoti tik podanginiai drenažinio smėlio sluoksniai. Ploto ŠV pusėje aptiktos XX a. pabaigoje tiesiant paviršinio vandens vamzdyną labai apardytos siaurosios vėžės (60 cm) bėgių linijos, orientuotos ŠR–PV kryptimi, lygiagrečiai su esamu T. Kosciuškos gatvės šaligatviu, liekanos. Jas sudarė vienas I raidės profilio bėgis, 3 plieninės bėgių tvirtinimo padėklės, 3 lentų bei rąstų nuopjovų pabėgiai, įleisti (užpilti) į smulkios akmenų skaldos sluoksnelį, bei padriko akmenų grindinio fragmentai abipus linijos (2 pav.). Objektas gali būti vagonečių linijos Katedros aikštė – Antakalnis dalis. Ji nutiesta 1932 m. statybinių medžiagų gabenimui, reikalingų 1931 m. Neries potvynio pažeistai Katedrai remontuoti. Sprendžiant pagal vietą ir kryptį esamo reljefo kontekste, linija gali būti išlikusi ruože ties LNM korpuso 2 PV dalimi ir pastatu T. Kosciuškos g. 1, po 1950 m. (?) palei dabartinį gatvės šaligatvį tiesia linija pasodintų liepų eile. Atliekant žvalgymus rasti 55 dirbiniai: pavienių XVI–XVIII a. buitinės keramikos ir XVIII a. pabaigos plokštinių koklių fragmentų, tiesiant inžineri-

1 pav. Keraminių plytų laiptai sklypo ŠR pakraštyje, šlaite tarp terasų, žvalgymų plote 2A. E. Vailionio nuotr.

Fig. 1. Ceramic brick steps on the slope between terraces in surveyed area 2A on the NE edge of the plot.

2 pav. Bėgių linijos liekanos, atidengtos įvažiavimo į sklypą vietoje, žvalgymų plote 3. E. Vailionio nuotr.

Fig. 2. The remains of a rail line unearthed in the surveyed area at the site of the plot's entrance.

3 pav. Perkasoje 1 aptiktų apardytų žmonių palaikų 1 ir 2 bendras vaizdas iš PR. E. Vailionio nuotr.

Fig. 3. General view from the SE of disturbed human remains 1 and 2 that were discovered in trench 1.

nius tinklus iškeltų iš giliau slūgsančių sluoksnių, daugiau XIX a. pabaigos – XX a. I pusės dirbinių (skląsčiai, spyna, šamotinių grindų plytelių duženų, 1915–1937 m. šovinių tūtelių, XX a. 4 dešimtmečio Lenkijos kareivių kokardų fragmentų).

Perkasoje 1 (ištirta sklypo ŠR pakraštyje, keraminių plytų tvoros PV pusėje, šlaito tarp terasų apatinėje dalyje), 4,18 m^2 ploto, fiksuotas iki 31–64 cm storio supiltinio pobūdžio kultūrinis sluoksnis, susidaręs preliminariai XX a. 3 dešimtmetyje nukasant kalvyno (kalvos) šlaitą ir formuojant apatinę terasą. Aptikti du šių darbų metu ir apie XX a. 6 dešimtmetyje statant keraminių plytų tvorą apardyti žmonių *palaidojimai* bei paskiras kaulas iš nenustatytoje vietoje buvusio trečiojo palaidojimo (veikiausiai šlaite, aukščiau aptiktų kapų). Pirmame kape aptikti suaugusio vyro palaikai. Jis palaidotas be karsto, ištiestas ant nugaros, galva į P pusę, pilvo srityje sudėtomis plaštakomis (3 pav.). Įkapių neaptikta, palaikų užpylimo grunte rastas kalkių skiedinio ar tinko fragmentas. Antrasis mirusysis (suaugęs nenustatytos lyties individas) buvo palaidotas vėliau (kasant duobę palaikams perkasta anksčiau palaidoto mirusiojo palaikų dalis), lentiniame karste (pagal aptiktas vinis), paguldytas ant nugaros, galva į V pusę. Rasta tik karsto vinių. Didesnė šių palaikų dalis nukasta planiruojant šlaitą ir formuojant terasas, išliko tik blauzdos ir pėdų kaulai. Pagal preparuojant palaikus aptiktus radinius (kalkių skiedinio fragmentas, kaltinės karsto vinys), turint mintyse istorinių šaltinių duomenis apie sklypo užstatymo raidą, palaidojimai gali būti XVIII a. pabaigos – XIX a. pradžios, tačiau nesant duomenų apie tuometinį žemės paviršiaus lygį bei neaptikus įkapių, šie kapai nebuvo patikimai datuoti. Yra tikimybė, jog šlaite ir viršutinėje terasoje gali būti daugiau žmonių palaidojimų, o apatinės terasos supiltiniame grunte – žmonių kaulų iš suardytų kapų.

Gautais duomenimis, dabartinė keraminių plytų tvora, juosianti sklypą iš ŠV ir ŠR pusės (tvoros ŠV atkarpa iki pamatų nugriauta 2020 m. pavasarį), pastatyta apie XX a. 6 dešimtmetį. Jos statyba veikiausiai buvo susijusi su mokyklos–internato įkurdinimu buvusių kareivinių komplekse. Pastačius tvorą sklypo ŠR krašte, ties PR jos galu tuomet galėjęs būti paliktas praėjimas į stadiono pusę, panaikintas apie XX a. 7–8 dešimtmečiais pastačius silikatinių plytų tvorą. Tyrimų metu aptikti radiniai perduoti LNM.

T. Kosciuškos St. 3

In 2020, a group of LNM archaeologists, in connection with amelioration work on the complex's structures, conducted a field evaluation and survey in a 189.78 m^2 area at 3 locations on the plot at T. Kosciuškos St. 3, which belongs to the museum. In trench 1, the cultural layer was excavated down to sterile soil, at the other locations down to the planned depth. A layer earlier than the 19th-century was recor-

ded only in test pit 3 (where unworked stone paving preliminarily dated to the late 18th – first third of the 19th century was unearthed) while the other test pits revealed only a 19th–20th-century cultural layer down to the excavated depth of 0.15–1.5 m. Several new cultural heritage objects and structures were identified. Surveyed area 2 yielded 1920s–1950s ceramic brick steps (Fig. 1) and isolated human bones from burials disturbed in digging the hill's slope and in forming the terraces. Trench 1, which was excavated beside this area, revealed the disturbed burials of 2 adults (without pathologies) and isolated bones from a disturbed third burial (Fig. 3). The burials may be from the late 18th – early 19th-century (based a lime mortar fragment discovered in the first burial's fill soil, a hand-forged coffin nail in the second burial, and data from historical sources about the course of the plot's development), but because neither the ground's surface from that time nor any grave goods were found, substantiated dating was not possible. In surveyed area 3 the remains of a narrow-gauge (60 cm) rail line were discovered in laying the utility lines (Fig. 3). The object could be part of the Cathedral Square – Antakalnis wagon line, which was laid in 1932 to transport the construction materials needed to repair the cathedral, which had been damaged by the 1931 flooding by the Neris.

Tauras Poška

Pylimo gatvė 12

2020 m. buvo atlikti detalieji tyrimai Pylimo g. 12 Vilniuje, įrenginėtų šulinių ir kastų tranšėjų inžinerinėms komunikacijoms vietose. Tyrimų metu iškasti 3 šurfai ir atlikti tyrimai (iki projektinio lygio) tranšėjų vietose. Pylimo g. 12 sklype tyrimai vykdyti 1994 ir 2019 m. T. Poška 1994 m. atliko žvalgomuosius tyrimus rekonstrukcijos ir statybos darbų vietoje. Jų metu ištirtas 9 m^2 plotas (2 šurfai). Įžemis nepasiektas nė viename iš šurfų, tačiau vykdant geologinius tyrimus nustatyta, kad kultūrinis sluoksnis 4,2 m storio. Šurfo 1 vietoje aptiktas XX a. I pusės grindinys, po juo iki 80–90 cm tirtas maišytas griuvenų sluoksnis su XVII–XX a. radiniais. Žemiau tirtas 60 cm storio sluoksnis su XVII–XX a. datuojamais radiniais. Maždaug 1,9 m gylyje aptiktas nesuardytas XVII a. sluoksnis, tačiau dėl sienelių griūčių jo storis liko nenustatytas. 1 m gylyje šurfe aptiktas nedatuotas plytų, rištų kalkių skiediniu, mūro fragmentas. Šurfas 2 tirtas iki 80 cm gylio, nes beveik per visą dugną atsidengė 1967 m. nugriauto lauko tualeto betoninis pagrindas. Iki minėtojo gylio fiksuotas XX a. sluoksnis su to laikotarpio šiukšlėmis.

2019 m. A. Kalėjus Pylimo g. 12 sklype atliko žvalgymus ir žvalgomuosius tyrimus. Žvalgymų metu apie 230 m^2 plote iki 0,6–1 m gylio nukastas viršutinis sluoksnis. Fiksuotas XX a. suformuotas sluoksnis, polių gręžimo vietose surasta XVII–XIX a. radinių. Žvalgomųjų tyrimų metu iškasti 3 2x2 m dydžio šurfai. Nustatytas kultūrinio sluoksnio storis 3,3–3,9 m. Iki 1,9–2,8 m gylio fiksuoti XX a. suformuoti sluoksniai, ankstyviausias sluoksnis datuotas XVII a. Tyrimų metu aptikta XIX a. pabaigos – XX a. mūrinių pamatų fragmentų.

Šurfo 1 vietoje (vidinis Pylimo g. 12 kiemas) (1 pav.) iki 2,6 m gylio kastas pilkos žemės sluoksnis su gausiomis XX a. statybinėmis ir buitinėmis šiukšlėmis. 2,9 m gylyje R šurfo dalyje atkastas ketaus vamzdis. Šurfo V dalyje viršutinis (suardytas) su griuvenomis sluoksnis kastas iki 2,6–2,8 m gylio nuo dabartinio paviršiaus. Jame kartu su XIX–XX a. keramikos ir stiklinių indų šukėmis surasta XVI–XVIII a.